

ӘОЖ 81'42; 801.7

Г.А. Сабасова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Қазақстан, Астана қ.

E-mail: sgyldana@mail.ru

Қазақ және түрік тілдеріндегі ақшаға қатысты мақал-мәтелдердің этнолингвистикалық сипаты

Аңдатпа. Мақалада байлықтың негізгі көзіне (ақша, алтын, тиын, пұл т.б.) байланысты қазақ және түрік тілдеріндегі мақал-мәтелдердің этнолингвистикалық тұрғыда табиғаты ашылып, ұқсастықтары мен айырмашылықтары қарастырылады.

Түйін сөздер: паремиология, мақал-мәтел, фразеологизм, эквивалент, салт-дәстүр, дүниетаным.

Паремиология – мақал-мәтелдерді зерттейтін ғылым. Грек тіліндегі паремия сөзі нақыл, тәмсіл (притча) деген мағына береді.

Сөйлеу кезінде тыңнан жасалынбай, даяр қалпында қолдану жағынан мақал-мәтелдер фразеологизмдерге ұқсайды. Мақалдар, негізінен, екі бөлімді болып келеді де, алдыңғысында іс-әрекеттің шарты мен жағдайы айтылып, соңынан сол пікірді түйіндеп қорытындылайды. Я болмаса, екі нәрсені бір-біріне қарсы қойып салыстырады. Мысалы: Жақсымен жолдас болсаң, жетерсің мұратқа, жаманмен жолдас болсаң, қаларсың ұятқа. Сұлу – сұлу емес, сүйген сұлу. Суық ширатады, жылы жасытады. Аяғы жаман төрді былғайды, Балық аулай алмаған суды лайлайды. Атың барда жер таны, шауып жүріп, Асың барда ел таны беріп жүріп, т.б. Мақал – тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін айтып, қорытынды жасаудың тамаша үлгісі. Сондықтан да бұрыннан келе жатқан даяр материал болғандығына қарамастан, жұрт мақалдарды айтуға да, сонымен қатар тыңдауға да соншалықты құмартып тұрады [1, 195-б.]. Соның бәрін аз сөзбен көп мағыналы етіп білдіреді. Халық: Тұз астың дәмін келтірсе, мақал сөздің сәнін келтіреді. Мақал – сөздің атасы. Сөздің көркі – мақал. Мақалсыз сөз – татымсыз аспен тең. Мақал – сөздің тұздығы деп тұжырымдайды.

Мақал-мәтелдердің адам баласының өмірінде қамтымайтын саласы жоқ, туған жер,

Отан жайында, ерлік, батырлық, ел-жұрт, халық жайында, өмірдің қыр-сыры жайында, еңбек, кәсіп, тәлім-тәрбие, әдет-ғұрып, салт-сана жайында, адамгершілік, достық, жолдастық жайында, сыйластық, сыпайылық, денсаулық, тазалық, жомарттық, ақылдылық, ақымақтық, отбасы, туған-туыстық, ата-ана, ұрпақ жайында және т.б. Соның бірі – байлық, бүгін бізге тақырып болып отыр. Байлық дегенде ойымызға ақша, алтын, дәулеттілік, т.б. келеді. Міне, бізге тақырып болып отырған осы байлықтың негізгі көзі – ақша, алтын, т.б. байланысты мақал-мәтелдердің этнолингвистикалық тұрғыдан табиғатын ашпақпыз.

Ақша қатынасы болғанға дейін қазақтар мал шаруашылығымен айналысқандықтан, базарға төрт түлігінен алып барып, киім-кешек, шайқантын малға айырбастап отырған. Сондықтан да қазақтың жылқы құлыннан өседі, түлік төлден өседі деген мақалдары бар. Бұлай айтуының себебі, құлын мен төлді жемей байласаң, құлын жылқыға, төл түлікке айналады, сөйтіп, олардың саны көбейеді деген мағынада айтылған сөз. Бұл дегеніміз қазақ халқының күнкөріс көзі мал болғандығын айқындайды. Оларды күнкөрісіне қажетті заттарға айырбастап отырған. Қазақтар қыста қыстауға, жазда жайлауға көшіп, көшпелі мал шаруашылығымен айналысқан. Сондықтан қыста да табындап өзі жайылатын қой мен жылқы өсірген. Жылқыны қатты қастерлеген. Себебі қазақ үнемі ат мінген, қысқы қақаған

аязда суықтан тоңып қалмас үшін жылқы етін жеген, жылқы етінен қазы-қарта жасаған, сүтінен сүйікті сусыны қымыз дайындаған. Жылқыға байланысты қазақта көптеген ұлттық ойындары бар екенін жақсы білеміз. Солардың бірі – қыз қуу мен көкпар тарту. Одан қалса, қазақ ұл баласын сүндетке жатқызып, той-думан жасағанда міндетті түрде атқа, тайға отырғызған. Туған-туыстары да ат пен тай мінгізген. Сый-сияпат, кәделі жерлерде де халық ер-азаматтарына ат мінгізіп, шапан жапқан. Ол құрмет белгісі ретінде ұсынылатын үлкен сый орнына жүрген.

Міне, сондықтан да қазақ үшін ең құнды, қасиетті мал – жылқы. Оны қазақ жасына, түріне қарай: құлын, жабағы, құнан, тай, байтал, дөнен, бие, бесті, сәуірік, ат, айғыр деп ажыратқан. Тіпті қазақ өз баласын жылқы баласы құлынға теңеп, құлыным менің, құлыншағым деп еркелеткен.

Түркі тектес тармақтардан дамыған халқымыздың осы күнге дейінгі экономикалық даму ерекшелігі мал шаруашылығымен байланысты десек, сол ілгерілеуге уақ мал – қойдың да қосар үлесі мол. Өйткені қазақ халқы терісінен тон, аяқ киім тігіп киген, оның жүнінен киіз, текемет басқан, оның сүтін ішкен, сүтінен май, айран, құрт жасаған. Етін жеген. Қой – қазақтың өмірімен тығыз байланысты болуы соншалықты, қазақ қойдың әрбір дене-мүшесін жатқа біледі. Оларды жілік-жілікке бөледі. Қадірлі қонақ келгенде қой сойған. Қойдың басын ең қадірлі қонағына ұсынған. Ал қой жіліктерін он екіге бөлген. Он екіге бөлінген жілік өзінше мағына берген. Мысалы, қазақтың ең басты дәстүрлі тағамы – ет асу. Қазақ ет асқанда жанбасты, басты, асықты жілікті қадірлі қонағына ұсынады, кәрі жілікті тұрмысқа шықпаған қыздарға бермейді. Кәрі жілікті жас қыздар жесе, отырып қалады деген наным-сенім бар. Сондай-ақ Қазақстан жерін мекендеген талай тайпалардың қой малын пір санауы, малға табынғандығы санамызға сіңген, ескі мифтік наным-сенім, магиялық түсініктерден байқаймыз. Мысалы, ұры-қарыдан сақтайды деп есікке қойдың кәрі жілігін ілу, сәбидің мойны жылдам бекиді деп жас босанған анаға қалжаға сойған қойдың мойын омыртқасын тіс тигізбей мүжітіп іліп қою, қой жауырынына қарап болашақты болжау, ақжолтай болсын деп жақынына ақсарбас, ақ қой атау, құдалық

бұзылмас үшін анттасып, баталасып, сойылған ақсарбас қойдың қанына қол батырып, бата бұзбасқа уәде беріп, бауыздау құда атану, т.б. қойға қатысты наным-сенімдері, жөн-жоралғылары бар.

Қой атауына қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде күйіс қайыратын, тығыз жүнді уақ мал деп анықтама берілген. Ал түрікше қойды койун (koyun) деп атайды.

Ал енді қазақ даласына ақша айналымы кіргеннен кейін жылқы құлыннан өседі, түлік төлден өседі деген мақалдары қазіргі таңда жаңашаланып, ақша тиыннан өседі, дауыл – құйыннан, теңге – тиыннан, теңге тиыннан құралады, береке – бір тиыннан, теңге тиыннан өседі, теңіз – тамшыдан деп айтылып жүр. Бұл дегеніміз, ақшаның құнын біл, ептеп жарат дегенді мегзейді.

Пұл тапқанша, есеп тап – деген мақалдың мағынасы қаншалықты ақша тапсаң да, оның есебін білмесең өмірі байымассың, дүниеге жарымассың дегенді білдірсе, қаражат табу жолында қазақ есектің артын жусаң да ақша тап дейді. Бұл мақалдың мағынасы ешқандай жұмыстың ұяты жоқ, құр үйде біреуге сеніп, арамтамақ болып жатқаннан гөрі, есектің артын жусаң да еңбек ет, аз да болса әйтеуір адал ақша тап дегені. Мұны ежелгі Рим императоры Веспасианның жасаған іс-әрекеттерінен көруге болады. Ғалымдардың айтуына қарағанда, Веспасиан 69-79 жылдар арасында бар-жоғы он жыл ғана билік жасаған екен. Ол өте құнтты кісі болған. Ол ешкімге елдің ақшасын босқа, орынсыз шаштырмаған. Елдің ақша қорын молайту үшін түрлі әдістермен халыққа салықтар төлеткен. Соның бірі қоғамдық дәретханалардың ақылы түрде болуы туралы жарғысы. Бұл туралы естіген оның мұрагер ұлы Тит әкесіне ренжиді де енді жетпегені осы еді, дәретхананың ақылы болуы дейді. Бір күні Веспасин ұлы Титқа ақша тиынды беріп тұрып былай дейді: «Иіскеп көрші – тиынның иісі бар ма?» Тит иіскеп көреді де, ешқандай иісінің болмағанын айтады. Сонда әкесі оған: «Бұл қоғамдық дәретханалардан жиналған ақша» деген екен [2, 71-б.].

Император Веспасианның ақшаны ептеп жаратсаң, үлкен ақша құралады, ешқандай жұмыстың ұяты жоқ дегені біздің мақалымызды пайымдай түседі, ал дәретханаға келер болсақ, ол ешқандай да еңбектің ұяты жоқ, тек еңбегің адал

болсын, адал еңбек етіп ақша табу ең маңыздысы дегісі келген сияқты. Бұның мағынасын Алтын – эззіл аздырар, адал еңбек – бойыңды жаздырар, Алтын жер астында емес, тер астында деген мақалдардан анық көруге болады. Бұл туралы Абай ағамыз да: «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей» деп жазып кеткен.

Былай қарасақ, өте қызықты жайт, демек дәретханаларға ақылы түрде кіруді император Веспасиан осыдан 1930 жыл бұрын ойлап тапқан екен. Сондықтан да ақшаның қадірі мен есебін білу қажет. Мұны мына екі шумақ өлең жолдарынан байқауға болады:

Ел егінді салады пұл болсын деп!
Төре жұртын жояды құл болсын деп.
Амандық, есендіктің бәрі бітсін,
Соқыр, сенен сұраймын жол болсын деп? [6, 252-б.].
Жаңа пұлмен жамырап саудагерлер,
Диканшылар жер жыртып, егін егер.
Шаруаның біреуі екеу болып,
Жаңа төлмен көбейіп дәулет өнер [7, 170-б.].

Қазақтар Алтынды жерден тапсаң да, санап ал дейді, яғни жерде жатқан ақша жоқ, мейлі ақша қандай жолмен кіріске кірсе де оның құны мен есебін біл деген ұғымда қолданылған. Түрік халқы ақшаны табудың оңай еместігі жайында *akçe aslan ağzında* (ақша арыстанның аузында) деген мақалы, ақша табу ең күшті жануар – арыстанның аузынан алғандай қиын деген терең оймен салыстыра алынған. Мақал-мәтелдер мен сөз тіркестерін өз шығармаларында жиі қолданатын түрік ақындарының бірі Нежати Бей бір шумақ өлең жолында осы мақалды қарастырып өткен:

Gafil olma kim bir akçe arslan ağzındadır

Uş misalün şir-i gerdun ile kurs-ı afitab (Necati Beg) [3, 33-б.].

Теңге, тиын – қазақ елінің ақша эквиваленті. Сондықтан қазақ мақалдарында бұл сөздермен байланысты қалыптасқан көптеген мақал-мәтелдерді кездестіруге болады. Мысалы, теңге сөзі ауыз әдебиетінде өз орнын тапқан:

Гауһар қалпақ басында,
Теңгесінен бермесе,
Саудырайды теңгесі.
Өкпелейді жеңгесі (Ауыз әд.).

Түркия Республикасының ұлттық ақша эквиваленті – лира (лира). Ал *kuş* (куруш) – сол елдің ұсақ ақшасы. Бір лира жүз курушқа тең.

Қазақтар теңге тиыннан өседі десе, түріктер

ak akçe kara gün içindir (ақ ақша қара күн үшін), яғни тапқан ақшаны бірден жарату дұрыс емес. Бір күні ақша табуға күш пен мүмкіншілік тұмайтын қара күн де келер, сондықтан ақшаны бетімен жаратпай, қара күн үшін де сақтап, ептеп жарату қажет деген ой тудырады.

Ақша адам баласы өмірінде үлкен рөл атқарады, мұны қазақтың Ақша болса, алақанда сорпа қайнайды, яғни ақшаң көп болса, дүние сенікі деген ұғымды беретін мақалынан көруге болады. Тіпті ақшаның күшінің мықтылығын түріктің *Anayı kızdan ayıran para* (ананы қыздан айыратын ақша) деген мақалынан көре аламыз. Бұл дегеніміз, ана мен қыз әрқашан да бір-бірімен сырласып, өте жақын дос болады, бірақ ақшаға байланысты шыққан ұрыс-керістер, түсінбеушіліктер ананы қыздан, қызды анадан да айырады.

Ақша күшінің арқасында көп нәрселерге қол жеткізуге де болатыны айдан анық. Осы себептерге байланысты қалыптасқан түріктерде *para görüncü bütün kapılar açılır* (ақшаны көргенде, бүкіл есіктер ашылады), қазақша баламасы ақша ашпайтын құлып жоқ. Бұл мақалдың мағынасы ауыспалы мағына білдіреді. Яғни пара алмайтын, өз пайдасын білмейтін, жеңіл қолмен ақша табуға иілмейтін адам жоқ; пара берсе болмайды дейтін іс те оңай, оңынан шешілуі мүмкін.

Paranın gittiğine bakma, işinin bittigine bak (ақшаңның жұмсалғанына қарама, жұмысыңның біткеніне қара), яғни ақшаң көп болса, жұмысың тез бітеді, ақша күшімен жұмысыңды тез арада бітіре аласың деген мағына берсе, мына мақал оған қарама-қарсы келеді: *Beş akça ile dokuz kubbeli hamam yapılmaz* (бес тиынмен тоғыз күмбезді түрік моншасын тұрғыза алмассың), яғни ақшаң аз болса, жұмысың өңбес деген мағынада қолданылғанын көреміз. Бұл мақалдың баламасы қазақ тілінде Ақшасыздың қолы келте, жалқаудың тоны келте, яғни ақшаң болмаса, қолың байланғандай тірлігің өнбейді деген ұғым береді.

Тарихы мен түбі бір, тілі мен ділі ортақ екі халықтың тілінде ақша қаражатына қатысты *beş para ver söylet, on para ver sustur* (бес пара беріп сөйлет, он пара беріп қойдыр), қазақтар бір теңге беріп жырлатып, мың теңге беріп қойдыра алмады дейді. Сондай-ақ *para dediğin el kiri* (пара дегенің қолдың кірі), қазақтар ақша қолдың кірі дейді. Бұл мақалдың мағынасы,

байлық, ақша дегеніміз сабындап жуғанда кетіп қалатын қолдың кірі сияқты. Кейбір адамдар бірден молшылыққа, мәртебеге ие болады. Бірақ олар байлықты көтере алмай шіренетіндері, жора-жолдасын, туысқанын, жалпы адам баласын танымай кететіндері болады. Олар байлықтың уақытша екенін түсінбейді. Бірақ мұндай адамдардан байлық тез кетіп қалады. Соған байланысты, ақшаның да, байлықтың да қолдың кірі секілді уақытша нәрсе екенін терең оймен жеткізіп тұр. Мұндай мақалдардың екі тілде айтылуы мен мағынасы жағынан айнытпай бірдей болып келуі, екі халықтың таным-түсінігінің жақын екендігін көрсетері анық.

Алтыннан жасалған бұйымдар әрқашан да құны жоғары болатындығы белгілі. Өйткені алтын элементтердің периодты жүйесінің бірінші тобындағы химиялық элемент, асыл металдардың бірі. Реттік нөмірі – 79, атом массасы – 196, 967. Балқу t 1063 °С, қайнау t 2947 °С. Таза алтын сары түсті, соғылғыш және созылғыш металл, химиялық инертті элемент. Сыртқы ортаның химиялық әсеріне аса төзімді (Қазақстан ұлттық энциклопедиясы 1998:308). Сондықтан қазақ өз баласын алтыным деп еркелетсе, алтын басты/*altın başlı* деген сөз тіркесі екі халықтың санасында ақылды деген мағына береді.

Алтын сөзі әдеби шығармаларда өз орнын тапқан:

Сен алтынсың – мен пұлмын,
Сен жібексің – мен жүнмін.
Сен сұлтансың – мен құлмын,
Сен сұңқарсың – мен құмын [6, 39-б.].

Айбарыңды байқасам,
Алтын зерлі түбімің.
Ауыл-аймақ көршіңе,
Алтынның айшық буысың [6, 200-б.].

Осындай сөз айтты деп біреуге айтып,
Шығарар оқығандар сөздің дәрпін.
Берерге ғылым жазып адам керек,
Біреу – мыс, біреу – қола, біреу – алтын [7, 159-б.].

Алтын сөзімен тікелей қалыптасқан екі халықтың тілінде көптеген мақал-мәтелдер бар. Мысалы: Алтынды шыққан жерден терең қаз, Алтын шыққан жерді белден қаз бұл мақалдар екі мағынада қолданылады. Біріншісі: әдейі іздегенде, не тосыннан табылған алтынның шыққан жерін, оның айналасын белуардан

қаза түсу керек дейтін себебі – табиғи алтын, әдетте, не жер бетінде шашылып, не жер астында тереңде өзектеніп жатады. Жер бетінен табылған алтынға қуанып, оның жан-жағын мұқият қарастырмай, түбін тереңдеп қазбай кету қателік, адам басқа да көп алтыннан құр қалуы мүмкін. Сом алтынның сынықтары жер бетінен табылатын ерте кезеңдерде алтын іздеушілерге сол алтын табылған жерді терең қазып, жан-жағын кеулеп, оның өзегін тауып, алтынға кенелуі жолын көрсетіп тұр; Екіншісі ауыспалы мағына береді; құндылық бар жерді байқасаң, табысы мол жұмысты тапсаң, міндетті түрде олардың төңірегін толық іздестіре берген жөн. Өйткені байлықтың көзі табылған жерде сол байлықтың қазынасы да болуы мүмкін, яғни адамдар қауымында болатын игі жақсылықтың көзін таба білсең, табиғаттың кен байлығы сияқты, ол бір шыққан жерінен шыға беруі мүмкін дегендей [5, 191-192-б.].

Жақсы адам жаныңда жүргенде, аралас-құралас бір қоғамда өмір сүргенде, бір ұжымда қызметтес болғанда оның асыл да абзал қасиетін басқалар байқай бермейді, байқаса да оны дұрыс бағалай бермейді. Жақсы адамның тамаша қасиеттері (даналығы, данышпандығы, ақыл-парасаты, ерлігі, бауырмалдығы, қайраткерлігі, елден асқан дарындылығы, шешен-ділмарлығы, адамдығы, ұлтжандығы, қабілеті, өнері, т.т.), әдетте, ол өмірден кеткенде ғана біліне бастайды, сонда ғана оның оң бағасы беріледі, оны ел-жұрт болып, мақтап-мадақтап жататын әдегі. Бірақ бұл кеш байқалған өкінішті жағдай. Өмірдің осы бір тағылымын қазақтың алтынның қолда барда қадірі жоқ деген мақалы еске салып тұрса керек. Түріктер бұны *Altının kıymetini sarraf bilir* (алтынның қадірін ақша уақтауды кәсіп еткен кісі біледі) дейді. Яғни өз істерін жақсы білген өз жұмыстарының қадірін де біледі. Бір нәрсенің қадірін білу үшін ол нәрсені жақсы тануы керек. Өз ісін жақсы білмеген, оның қадірін де білмес деген терең ой береді.

Қорыта келгенде, қазақ және түрік тілдеріндегі ақшаға, яғни байлықтың негізгі көздеріне (алтын, күміс, теңге, тиын, пұл, т.б.) байланысты қалыптасқан мақал-мәтелдерді этнолингвистикалық тұрғыдан сипаттай отырып, екі халықтың таным-түсінігі, айналысқан шаруашылығы, әдет-ғұрпы, мәдениеті мен дүниетанымы айқындалды. Сондай-ақ екі тілдегі мақал-мәтелдердің мағыналық жағынан

өзара ұқсастықтары мен айырмашылықтары анықталды.

Әдебиеттер

1 Болғанбайұлы Ә. Қазіргі қазақ тілінің лексикологиясы мен фразеологиясы. – Алматы, 1997.

2 Турлыгул Т. История древнего Казахстана. – Алматы, 2001.

3 Tatlı T. Kültürümüzde ve divan şiirinde para değerleri ve ölçü birimleri: yüksek lisans tezi. – Ankara, 2004.

4 Қазақстан ұлттық энциклопедиясы. – 1-кітап. – Алматы, 1998.

5 Қайдар Ә.Т. Халық даналығы. Қазақ мақал-мәтелдерінің түсіндірме сөздігі және зерттеу. – Алматы, 2004.

6 Бес ғасыр жырлайды: XV ғасырдан XX ғасырдың бас кезіне дейінгі қазақ ақын-жырауларының шығармалары. Үш томдық. 1-т. / құраст. М. Байділдаев, М. Мағауин. – Алматы: Жазушы, 1984. – 336 б.

7 Бес ғасыр жырлайды: XV ғасырдан XX ғасырдың бас кезіне дейінгі қазақ ақын-жырауларының шығармалары. Үш томдық. 2-том. / құраст. М. Байділдаев, М. Мағауин. – Алматы: Жазушы, 1984. – 336 б.

Г.А. Сабасова

Этнолингвистическая позиция пословиц-поговорок, связанных с деньгами, в казахском и турецком языках

В данной статье раскрывается природа пословиц-поговорок с этнолингвистической позиции связанных с деньгами, т.е. с богатством, основными источниками богатства (золото, тенге, тиын, пул и др.), в казахском и турецком языках, рассматриваются их отличия и схожести между собой.

Ключевые слова: паремология, пословицы-поговорки, фразеологизм, эквивалент, обычай, мировоззрение.

G.A. Sabasova

Ethnolinguistic position of proverbs-saying related to money in the Kazakh and Turkish languages

In given article the nature from an ethnolinguistic position connected with money reveals, i.e. with richness, the basic sources of richness (gold, tenge, tiyin, fels, etc.) proverbs-sayings in the Kazakh and Turkish languages, are considered their difference and similarity among themselves.

Keywords: paramiojia, proverbs-saying, phraseological unit, equivalent, custom, world view.

УДК 811.1/2

И.А. Сарсенова, Г.К. Кортабаева*

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

*E-mail: turki_alemi@mail.ru

Способы и приемы передачи сленгизмов с английского языка на русский

Аннотация. В работе отмечается, что сленгу свойственна двоякая номинация. С одной стороны, номинативную функцию выполняют сленгизмы, обозначающие специфические явления, присущие данной субкультуре, с другой – сленгизмы, обозначающие понятия, для которых уже существуют обиходные слова в языке. В обоих случаях номинации, схожие по форме, отличаются по своей сути. В первом случае происходит простое заполнение терминологических лакун, во втором случае сленговое слово передаёт специфику данного явления в деятельности или сознании носителей определённого сленга.

Ключевые слова: ироничные слова, молодежный сленг, субкультура, транскрипция, транслитерация, калькирование.

В настоящее время изменения, происходящие в общественной и политической жизни, быстрые темпы развития науки и техники, внедрение информационных технологий способствуют либерализации литературных норм языка и открывают границы для пласта сниженной лексики (сленга, жаргона), которая проникает в различные сферы жизнедеятельности человека.

Реферируемая магистерская работа посвящена исследованию сленга как отдельного пласта сниженной лексики, а также сложностей, с которыми сталкивается переводчик при работе над адекватной передачей элементов сленга с языка оригинала на язык перевода. Целью магистерской работы является исследование основных переводческих приёмов при передаче сленговых элементов с английского языка на русский и определение количественной частотности при использовании того или иного приёма перевода.

В настоящее время существует достаточно большое количество определений сленга, нередко противоречащих друг другу. Противоречия эти касаются, прежде всего, объёма понятия «сленг»: спор идёт, в частности, о том, включать ли в сленг одни лишь выразительные, иронич-

ные слова, которые являются синонимами литературных эквивалентов.

При рассмотрении вопроса о сленге необходимо уделить внимание вопросу о причинах, мотивирующих говорящих включать единицы сленга в речь. Так, среди основных причин называются следующие: желание привлечь внимание собеседника; продемонстрировать в разговоре своё остроумие; показать свою принадлежность к определённой профессиональной или социальной группе; избежать использования избитых фраз и клише. Не менее важной причиной является демонстрация языковой компетенции, так как в современном обществе использование сленга (к месту и в определённой ситуации) не является обязательно чем-то неприемлемым или оскорбительным.

Скорее, наоборот: грамотное использование сленга является показателем именно культурного уровня, а не отсутствия культуры; следовательно, такое владение коммуникативной ситуацией свидетельствует о достаточно высокой языковой компетенции, а это и есть проявление такого понятия, как межкультурная коммуникация.

Все перечисленные выше особенности сленга как отдельного слоя нелитературной лексики

позволяют сделать вывод о том, что единицы сленга на сегодняшний день представляют сложность при рассмотрении их с языковой точки зрения. Данный факт необходимо учитывать при работе над переводом сленговой лексики с одного языка на другой.

Молодежь, как известно, представляет собой большую социальную мобильную группу, которая играет важную роль в жизни общества. Именно представители молодого поколения отличаются стремлением ко всему новому, способностью моментально реагировать на все происходящее вокруг, уверенностью и «безоглядностью», что делает их поступки и действия решительными, смелыми, бескомпромиссными. Подобные тенденции, как правило, находят свое непосредственное воплощение, прежде всего, в языке.

Именно в речи молодежи, как в зеркале, находят свое максимальное отражение все социальные преобразования и изменения, которые происходят в обществе на определенном этапе его исторического развития. Все это актуализирует проблему изучения речевого поведения современного молодого поколения, которое, без сомнения, отличается от речевого поведения молодежи советского периода [1].

Таким образом, в условиях преобразований, когда сознание общества в целом изменяется, приспособляется, перестраивается, молодежь формируется и развивается уже в новом времени с новыми взглядами на жизнь и иным мировосприятием, что непосредственно, как было подчеркнуто выше, оказывает влияние на речевое поведение представителей молодежи.

Он является способом общения большого количества людей, объединенных возрастом, но данная особенность довольно условна. Носители молодежного сленга, как правило, люди от 12 до 30 лет. Молодому человеку важно не только что он говорит, но и как он это делает, желая быть интересным рассказчиком. В связи с этим употребляется *dude* (чувак) вместо *friend* (друг, товарищ); *swill* (пойло) вместо *drink/beverage* (напиток); *Heispiised*. (Он угашенный) вместо *Heisdrunk* (Он пьяный) или *I'lldefinitelyhookupwithyoulater* (Мы с тобой обязательно пересечемся позже) вместо *I'lldefinitelymeetwithyoulater* (Мы с тобой обязательно встретимся позже) [перевод наш] [2, с. 8].

В стандартном языке к контекстуально-воль-

ным лексическим единицам принадлежат имена собственные, географические названия, названия периодических издательств, предприятий, кораблей, самолетов, партий и общественных организаций. Лексические единицы, обозначающие эти явления и понятия, но относящиеся к сленгу, являются контекстуально зависимыми и не имеют постоянных эквивалентов в языке перевода. Например, словосочетание *tobitchabout* обозначает 1) ныть, жаловаться; 2) ругать кого-то, наезжать на кого-то [3], поэтому, принимая во внимание контекст, следует выбирать соответствующий вариант перевода.

Существует также большой пласт лексики, который возник на основании реалий страны и не имеет эквивалентов в языке перевода [2], например *tupper – tea&supper; brunch – breakfast&lunch*. При переводе молодежного сленга, который возник на основании реалий отдельной страны, нужно использовать описательный перевод или заимствовать слова на основании аллитерации с подстрочным переводом.

Заслуживает внимания также перевод идиом (фразеологических единиц). Самый лучший способ перевода – поиск в языке перевода идентичного фразеологизма, например, *I justdon'tbuyit* [3] – Я просто на это не куплюсь (не попадусь) [перевод наш].

В случае, если нельзя подобрать соответствующий фразеологизм, необходимо подыскать такое выражение, которое бы имело то же коннотативное, но отличное денотативное значение, например, *Well, Iguessthereisnousestomestickingaroundtilltheendoftheday* – Ну, думаю, мне не нужно торчать здесь до конца дня [4].

Особый интерес представляет перевод лексических единиц, которые являются заимствованными и функционируют в языке-реципиенте в качестве сленгизмов. Лексические единицы, заимствованные русским сленгом из английского и американского сленга, не вызывают особых трудностей при переводе: *bucks* – баксы; *guy* – гай; *money* – мани; *crazy* – крейзи; *party* – пати; *okay* – окей; *wow!* – вау! [1].

Для перевода сниженной лексики и просторечия можно выделить несколько приемов и способов перевода.

Прежде всего, это два основных пути, по которым следует переводчик: прямой или буквальный и косвенный (непрямой) перевод.

Первый способ малопримемлем при перево-

де единиц сниженной лексики, так как при этом нарушаются принципы переводческой адекватности и узуальные нормы языка перевода «*What can I say? He'll never shit a sea man's sturd*» [5].

Данная фраза употребляется по отношению к тому, кто никогда не будет хорошим моряком. Перевести фразу буквально нельзя, так как это будет нарушением узуальных норм русского языка, или хотя бы потому, что здесь переводчик сталкивается с различиями коммуникативных норм двух языков: в современном английском, особенно в американском варианте употребление грубых слов типа *shit* – почти норма, то в русском такое неприемлемо, потому что русские эквиваленты английских вульгаризмов гораздо грубее. Поэтому адекватный перевод подобной фразы будет примерно таким: «А чего сказать-то? Этому щенку никогда не бывать морским волком.

Также можно выделить два переводческих приёма, относящихся к первому способу: транскрипция (транслитерация) и калькирование. Их применение возможно лишь при условии, что значение транскрибированного (транслитерированного) или калькированного слова понятно из контекста и перевод не нарушает узуальные нормы и принципы адекватности и эквивалентности. «...*old Dim at the back near laughed his gulliver off—ho, ho, ho.*» – «...старик Тун на заднем сиденье смеялся до полусмерти, тряся гулливером – *хо, хо, хо*». [6]. Здесь значение слова *gulliver (head)* понятно из контекста фразы. Но к этому приёму можно прибегать лишь в редких случаях и только тогда, когда значение слова понятно читателям без специальных комментариев.

Гораздо чаще прибегают к непрямым способам перевода или переводческим трансформациям. Основная их функция состоит в создании максимально лексически точного, адекватного перевода произведения при отсутствии регулярных языковых соответствий. При этом адекватный перевод невозможен без учёта стилистической стороны подлинника, так как перевод также предполагает создание стилистического аналога оригинала. Стилистическое содержание текста или высказывания состоит из стилистических значений, составляющих его единиц, и требует перекодировки при переводе, которая осуществляется в процессе изменения планов содержания и выражения языковых единиц исходного текста в тексте перевода. Мы рассмотрим наиболее

распространённые виды лексических трансформаций в классификации Л.С. Бархударова.

При лексических заменах происходит замена отдельных лексических единиц (слов и устойчивых словосочетаний) исходного языка лексическими единицами переводящего, которые не являются их словарными эквивалентами, то есть взятые изолированно имеют иное референциальное значение, нежели передаваемые ими в переводе единицы исходного языка. Чаще всего здесь встречаются три случая – конкретизация, генерализация и замена, основанная на причинно-следственных отношениях (замена следствия причиной и причины следствием) [7].

При номинации слов, для которых уже существуют широкоупотребительные слова, номинативная функция тесно переплетается с экспрессивной, мировоззренческой и эмоционально-оценочной функциями. Это связано с тем, что часто такие «вторичные» номинации возникают в обществе и субкультуре носителей. После подробного изучения мнений лингвистов, касающихся объёма понятия «сленг», и определения собственного подхода к данному слою лексики, в работе предлагается (в качестве рабочей) следующая дефиниция термина «сленг»: это слой нелитературной лексики (т.е. лексики, выходящей за рамки литературного стандарта), зафиксированной, главным образом, в специальных словарях сленга и используемой одними носителями языка (представителями разных социальных групп) с целью обособления от других носителей языка.

1. Сленг – это сложное явление не только с точки зрения языка, но и с точки зрения перевода.

2. Адекватная передача данных единиц на русский язык является основной задачей при переводе оригинального текста романа на русский язык.

3. При передаче сленгизмов с английского языка на русский переводчики наиболее часто прибегают к использованию метафоры. Данный факт объясняется тем, что всё повествование романа метафорично, что не могло не найти своего отражения в языковом наполнении произведения.

4. При анализе вариантов перевода романа с английского языка на русский прослеживаются некоторые различия при передаче сленговых единиц, что объясняется рядом причин. Одна-

ко данный факт не уменьшает ценности обоих переводов, так как переводчики сделали шаг на пути решения проблемы передачи сниженной лексики (в частности сленга) с английского языка на русский на материале художественного произведения современной литературы.

Таким образом, можно констатировать, что при всей своей популярности сленг в настоящее время терминологической точностью не обладает. Данный факт не мог не сказаться на практике составления словарей и присвоения пометы «сленг» тем или иным словам.

Литература

1 Волошин Ю.К. Американский сленг в разговорной речи // Лингвистические единицы раз-

ных уровней и их функциональные характеристики. – Краснодар, 1982. – С. 13-17.

2 Хомяков В.А. Три лекции о сленге: пособие для студентов педагогических институтов. – Вологда, 1970. – 62 с.

3 Казакова Т.А. Художественный перевод: в поисках истины [Текст]. – СПб., 2006. – 224 с.

4 Швейцер А.Д. Современная социолингвистика. Теория, проблемы, методы. – М., 1976.

5 Лихачев Д. Черты первобытного примитивизма воровской речи. Язык и мышление. – М.-Л., 1935.

6 Бархударов Л.С. Язык и перевод: вопросы общей и частной теории перевода. – М.: Международные отношения. 1975. – 237 с.

7 Берджесс А. Заводной апельсин. – М.: Эксмо-пресс, 2004. – 221 с.

И.С. Сарсенова., Г.К.Кортабаева

Сленг элементтерін ағылшын тілінен орыс тіліне аударудың әдістері мен техникасы

Бұл мақала аудармашының сленг сөздерді түпнұсқадан басқа тілге аудару барысында кездесетін қиыншылықтар, сондай-ақ сленг сөздерді зерттеуге арналады. Магистрлік жұмыстың мақсаты ағылшын тіліндегі сленг элементтерін орыс тіліне аударудың амал-тәсілдері және аударуда кездесетін тілдік бейнелі сөздерді орынды қолдана білу.

Түйін сөздер: кекесін сөздер, жастар сленгі, субмәдениет, транскрипция, транслитерация, калькалау.

I.S. Sarsenova., G.K. Kortabaeva

Methods and techniques slengizmov transfer from English into Russian

This article is devoted to the study of slang as a separate layer reduced vocabulary, as well as the difficulties faced by the translator when working on an adequate transfer of elements of slang from the original language into the target language. The purpose of the master's work is the study of the basic techniques of translation in the transmission of slang items from English to Russian and quantitative determination of the frequency of the use of a transfer admission.

Keywords: ironic words, youth slang, subculture, transcription, transliteration, tracing.